

GIDEON RACHMAN

OORLOG OP KOMST

(of je het nu wilt of niet)

*De afbraak van de internationale orde
en de dreiging van de Derde Wereldoorlog*

Vertaald door Hans E. van Riemsdijk

ALFABET UITGEVERS

2026

INHOUD

Proloog: München, februari 2022	9
Inleiding: Geef oorlog een kans	19
1 Poetin en Ruslands wraak	43
2 Biden, Oekraïne en de angst voor een kernoorlog	64
3 Netanyahu, Biden en Gaza	84
4 China bereidt zich voor op oorlog	99
5 Een as van tegenstanders	122
6 Trump als vreedstichter	139
7 Trump als oorlogsstoker	165
8 Een eenzaam Europa aan het front	177
9 Groot-Brittannië op drift	198
10 Een Aziatische NAVO?	211

11	India en Pakistan – nucleaire buren in oorlog	228
12	De strijd om het Mondiale Zuiden	240
13	Oekraïne, Taiwan en het probleem-Trump	256
14	Het veranderende gezicht van de oorlog	278
15	Winnen zonder te vechten	298
Conclusie: Tussen oorlog en vrede		313
Dankwoord		325
Noten		327
Register		345

PROLOOG:

München, februari 2022

In februari 2022 werd in Groot-Brittannië *Munich – The Edge of War* uitgezonden. Het drama gaat over de vredesconferentie van München in 1938 en de pogingen van de Britten en Fransen om Hitler met concessies gunstig te stemmen in de ijdele hoop een grote Europese oorlog te voorkomen.

De titel en het onderwerp klonken akelig actueel. Europa balanceerde immers opnieuw op de rand van een oorlog, en München was wederom het toneel van koortsachtige besprekingen om het conflict *in extremis* nog af te wenden. De Veiligheidsconferentie van München is een jaarlijkse bijeenkomst die vooraanstaande politici en veiligheidsexperts uit de hele wereld samenbrengt. In 2007 had Vladimir Poetin in de Beierse hoofdstad fel uitgehaald naar de Verenigde Staten vanwege de uitbreiding van de NAVO en het Amerikaanse streven naar een wereld met ‘één meester, één soeverein’. Nu, vijftien jaar later, stond hij op het punt Oekraïne binnen te vallen.

Toen ik op 17 februari incheckte voor mijn vlucht naar München, stond ik toevallig vlak achter Richard Moore en Andrew

Shearer, respectievelijk hoofd van de Britse buitenlandse inlichtingendienst MI6 en chef van de centrale geheime dienst van Australië. Beide mannen kende ik van hun eerdere, meer publieke functies¹ en dus praatten we wat over het laatste nieuws uit Moskou terwijl we aan boord gingen. Jair Bolsonaro, de president van Brazilië, was net op bezoek geweest bij Poetin en had ontelbare covidtests moeten ondergaan alvorens hij werd toegelaten tot de Russische leider.

De Amerikaanse en Britse inlichtingendiensten waren begin 2022 veel zichtbaarder dan het publiek gewend was. Ze hadden besloten een deel van de informatie die ze hadden verzameld over de Russische oorlogsplannen openbaar te maken. De hoop was dat ze een oorlog alsnog konden voorkomen door Poetin openlijk op de vingers te tikken.

Ik had zelf een paar van die briefings bijgewoond. Er stonden inmiddels bijna 200.000 manschappen opgesteld rond Oekraïne. Noodvoorraden bloed werden georganiseerd; mortuaria werden voorbereid. Met in mijn achterhoofd de dubieuze briefings die in 2003 de weg hadden geëffend voor de oorlog in Irak, bleef ik enigszins sceptisch. Maar de functionarissen met wie ik sprak, waren stellig. ‘Een paar maanden geleden hebben we een lijst opgesteld van alles wat Rusland in orde zou moeten hebben om binnen te vallen,’ vertelde een van hen me. ‘En dat staat er nu allemaal. Je moet er niet aan denken dat dit ook echt gebeurt. Het is in één woord afschuwelijk.’

Op het Europese continent zette men vraagtekens bij de stelligheid van de Britse en Amerikaanse inlichtingendiensten. Mijn eerste afspraak in München was met Markus Ederer, voormalig Duits staatssecretaris van Buitenlandse Zaken en inmiddels EU-ambassadeur in Rusland. We ontmoetten elkaar voor een kop koffie. Ederer was net geland na een vlucht van drie uur vanuit

Moskou en vertelde me dat zijn Russische collega's zichtbaar gespannen waren en niet leken te weten wat Poetin van plan was. Sergej Rjabkov, viceminister van Buitenlandse Zaken, normaal een hoffelijke, professionele man, leek nu 'volledig buiten zijn comfortzone'. Bij hun laatste gesprek, aldus Ederer, had Rjabkov veel weg van een 'gijzelaar in een losgeldvideo'.

Toch geloofde Ederer niet dat Rusland op het punt stond een grootschalige invasie van Oekraïne te lanceren. Hij wees erop dat de *raspoetitsa* op het punt stond te beginnen, het 'modderseizoen' in Rusland en Oekraïne wanneer wegen verdwijnen en militair materieel vastloopt in de modder. Beide wereldoorlogen hadden aangetoond dat dit de slechtst denkbare periode was om een offensief te beginnen. 'Als ze vanuit Wit-Rusland proberen binnen te vallen, kunnen ze vast komen te zitten in de moerassen van de Pripjat,' zei Ederer peinzend (een profetische opmerking, zo bleek later) en hij voegde eraan toe: 'Dat weet Poetin ook wel.'

Ederer vermoedde dat Poetin de 'onafhankelijkheid' van de Oekraïense regio's Donetsk en Loehansk zou erkennen en het daarbij zou laten. De Russische leider begreep vast, redeneerde hij, dat een grootschalige invasie heel Europa tegen hem zou verenigen. Beperkte hij zich tot Oost-Oekraïne, dan zou dat Europa juist verdelen. En dat zou de slimme zet zijn.

Tegenover hotel Bayerischer Hof, waar de conferentie plaatsvond, liep ik op straat een Britse topambtenaar tegen het lijf die over nieuwe informatie leek te beschikken. 'Het gaat gebeuren.' Zijn stem klonk nerveus en gejaagd. 'De knoop is doorgehakt. Het wordt een grootschalige invasie. Begin volgende week. En hij mikt op Kyiv.'

Buiten het conferentiecentrum werd ik aangesproken door een van de weinige Russen die München hadden bereikt. Hij vroeg me wat ik zoal hoorde. Ik antwoordde dat ik had mee-

gekregen dat er binnen enkele dagen oorlog zou uitbreken. Hij keek geschokt. Volgens hem was er nog ruimte voor diplomatiek overleg: ‘Sergej Lavrov en Tony Blinken ontmoeten elkaar volgende week. Die lossen dit wel op.’ De Russische samenleving, en dat gold vooral voor de jongeren, was niet klaar voor oorlog. Aan de koffiebar in het hotel vertelde ik Anne Applebaum over dat gesprek. De historica vouwde haar handen en sloot een moment haar ogen alsof ze bad.

Tony Blinken, de Amerikaanse minister van Buitenlandse Zaken, sprak in de conferentiezaal. Hij en Annalena Baerbock, zijn Duitse ambtgenoot, deden hun best om kalm en eensgezind over te komen. Maar hun beheerste optreden werd opgeschrikt door een interventie uit de zaal. De vragensteller was de imposante Vitali Klitsjko, ooit wereldkampioen boksen en tegenwoordig burgemeester van Kyiv. ‘We hebben nieuwe defensieve wapens nodig,’ smeekte hij. ‘Wij zijn bereid te vechten om ons land en onze families te verdedigen.’ Vervolgens richtte hij zich tot Baerbock: ‘Dank voor de vijfduizend helmen, maar daarmee komen we er niet.’ Het was een pijnlijk moment, dat Baerbock dwong tot een ongemakkelijke uitleg waarom Duitsland vanwege zijn verleden zo terughoudend was met wapenleveranties.

Die avond dronk ik iets in het Louis Hotel met Tom Wright. Wright, die in Ierland was opgegroeid en op zijn vijftienvijftigste pas naar de vs was geëmigreerd, was net benoemd tot directeur strategische planning bij de National Security Council (nsc; Nationale Veiligheidsraad) in het Witte Huis – al had hij die functie nog niet opgenomen.

Hij vertelde me dat de vs al ruim vóór kerst wisten dat Rusland zou binnenvallen. Er was geprobeerd om Rusland langs diplomatieke weg op andere gedachten te brengen, maar niemand had echt vertrouwen gehad in die initiatieven. Ik vroeg of de

inlichtingendiensten er misschien naast zaten, zoals destijds in Irak. Dat dacht hij niet. In Irak was Washington koste wat kost op zoek naar bewijs dat een oorlog rechtvaardigde. Ditmaal was het precies andersom. Alle signalen wezen dezelfde kant op, maar veel mensen konden zich eenvoudigweg niet voorstellen dat Poetin echt zou toeslaan.

Zijn academische achtergrond verradend – Princeton, Brookings – filosofeerde Wright over de geopolitieke betekenis van dit alles. De afgelopen dertig jaar had Amerika een monopolie gehad op het mondiale gebruik van geweld en zijn militaire macht ingezet in Irak, Afghanistan en op de Balkan. Maar Rusland was erop gebrand dat monopolie te beëindigen. Wright vond Poetin een soort ‘omgekeerde Bismarck’. De Pruisische aristocraat die Duitsland in de negentiende eeuw verenigde, had alle gevaarlijke oorlogen vroeg in zijn loopbaan uitgevochten en daarna het Europese politieke systeem gestabiliseerd. Poetin had twintig jaar gewacht alvorens écht radicale stappen te zetten. Hij was nu negenenzestig: het ging om zijn nalatenschap. In zijn eigen ogen stond hij op het punt de Russische grandeur te herstellen.

Het risico dat de vs in een oorlog met Rusland verzeild zouden raken, hield Wright nu al bezig. Biden had verklaard dat de vs zouden terugslaan als de Russen Amerikanen zouden doden. Wright kon zich moeiteloos scenario's voorstellen waarin dat gebeurde. Stel dat Russische vliegtuigen bijvoorbeeld Oekraïense toestellen het Poolse luchtruim in zouden achtervolgen en slaags zouden raken met de Polen, een NAVO-luchtmacht? Dat zou Artikel 5 van het NAVO-verdrag in werking doen treden en de vs direct betrekken bij een oorlog met Rusland.

Andrew Shearer en nog wat collega's voegden zich bij ons om met Tom Wright, Roula Khalaf – hoofdredacteur van de *Finan-*

cial Times – en mij te dineren. Australië maakt deel uit van ‘Five Eyes’, het samenwerkingsverband voor inlichtingenuitwisseling met als andere leden Groot-Brittannië, de vs, Canada en Nieuw-Zeeland. Ook Shearer kreeg in die context dus de nieuwste onderschepte communicatie en satellietinformatie te zien. Zijn oordeel luidde: ‘Dit wordt in één woord meedogenloos.’ De Russen waren van plan het hele land binnen te vallen en de Oekraïense regering te onthoofden.

Te midden van al die grimmige details bleef er toch nog enig ongeloof bestaan. Toen hij samen met Tony Blinken de details van de Russische plannen had doorgenomen, had Shearer zich tot de Amerikaanse buitenlandminister gewend en gezegd: ‘Ik kan niet geloven dat we dit gesprek in de eenentwintigste eeuw voeren.’ De twee mannen hadden ongeloofig het hoofd geschud.

Shearer dacht dat Poetin mogelijk een fatale vergissing maakte. De Oekraïners zouden strijd leveren. En als het Westen hun van wapens bleef voorzien, zou Oekraïne voor Rusland kunnen veranderen in een open wond. Voor Australië bleef China de voornaamste veiligheidsdreiging. Shearer vermoedde dat China de hele situatie zou beschouwen als een enorme kans. Als Rusland won, zou dat een zware slag zijn voor het Amerikaanse prestige en de Amerikaanse macht. Maar als de oorlog zich voortsleepte, zou dat China eveneens goed uitkomen, omdat de Amerikaanse aandacht dan op Europa en niet op Azië gericht zou zijn.

De volgende ochtend ontmoette ik Josep Borrell, de hoogste diplomatieke vertegenwoordiger van de EU, voor het ontbijt in Bayerischer Hof. Bij koffie en sinaasappelsap in een privévertrek vertelde hij me over de situatie in Mali, waar de Russen de Fransen feitelijk hadden verdreven. Ik vroeg of het om de Wagnergroep ging, Russische paramilitaire troepen. ‘Nee, het schijnen reguliere Russische militairen te zijn,’ vertelde hij. ‘Ik weet niet wat erger is,’ voegde hij eraan toe.

Later die zaterdagochtend ontmoetten Roula Khalaf en ik de Britse minister van Buitenlandse Zaken Liz Truss in een omgebouwde hotelsuite in het conferentiehôtel. Ze was net terug van een bitse ontmoeting in Moskou, waar haar Russische evenknie Sergej Lavrov had geprobeerd haar belachelijk te maken door haar gebrekkige kennis van de Russische geografie uit te vergroten. Maar Truss deed haar best om zich onverstoortbaar te tonen: ‘Lavrov is erg ongelukkig,’ verklaarde ze. Ook Truss was ervan overtuigd dat de oorlog spoedig zou beginnen. We drongen erop aan dat ze een dag zou noemen. ‘Ik zal het zo zeggen: ik weet niet zeker of mijn vergadering van maandag nog doorgaat.’

In de grote conferentiezaal beneden hield de Oekraïense president Zelensky een boze, geëmotioneerde toespraak. Een vriend stuurde me vanaf de andere kant van de zaal een bericht: ‘Hij maakt er een zootje van.’ Diplomatiek was het allerm minst, maar gezien de omstandigheden viel hem dat moeilijk kwalijk te nemen. Ik zal vast niet de enige in de zaal zijn geweest die vreesde dat Zelensky het einde van de week niet zou halen. De moderator vroeg hem of hij geen enorm risico nam door naar München te vliegen terwijl zich langs de Oekraïense grens steeds meer Russische troepen verzamelden. Zelensky antwoordde dat zijn afwezigheid van korte duur zou zijn: ‘Ik heb ontbeten in Kyiv en eet daar ook vanavond.’ Nog voor het einde van de week die volgde was de voormalige komiek Zelensky uitgegroeid tot een wereldwijde held en een boegbeeld van verzet.

Die middag ontmoette ik, samen met enkele meegereisde Amerikaanse journalisten, Kamala Harris, de vicepresident van de Verenigde Staten. Het viel me op hoe jong ze eruitzag. Ze was nieuw in deze wereld van internationale topontmoetingen en de Republikeinen hadden haar voortdurend aangevallen omdat ze haar taak niet zou aankunnen. Omdat we maar een paar mi-

nuten hadden ging ik na wat korte beleefdheden over en weer meteen over tot mijn vragen. Zelensky had die ochtend bitter geklonken: had zij dat ook gemerkt tijdens het gesprek dat ze met hem had gehad? Diplomatiek antwoordde ze: 'Ik denk dat vooral de situatie hem bitter stemt.' Net als de Australiërs en de Britten was Harris ervan overtuigd dat de invasie spoedig zou plaatsvinden. De Amerikanen wisten al sinds oktober dat Poetin op oorlogspad was, maar ze meenden dat er nog geen definitieve beslissing lag. Nu begrepen ze dat de kogel wél door de kerk was. De vs wilden de diplomatieke inspanningen tot op het laatste moment voortzetten, zei Harris. 'Maar we proberen nu een beslissing terug te draaien die al genomen is.' Een van de andere journalisten vroeg hoe ze omging met de druk. 'Ik heb geen tijd gehad om na te denken over mijn gevoelens,' antwoordde ze.

Die avond was ik te gast bij de Oekraïense miljardair Viktor Pintsjoeck, die tijdens het World Economic Forum in Davos jaarlijks een exclusief diner organiseert. Deze avond verliep een stuk soberder en de sfeer was veel minder uitgelaten. Ik ging naast Dmytro Nataloecha zitten, voorzitter van de commissie Economische Zaken in het Oekraïense parlement. Nataloecha is een jonge man, die die avond zwierig gekleed was in een tweedjasje met pochet. Zijn Engels was vloeiend, net als zijn Italiaans en Frans naar verluidt.

Zoals veel andere Europeanen op de conferentie verwachtte hij geen grootschalige oorlog. Volgens hem was de oorlogspaniek van de Britten en Amerikanen funest voor de Oekraïense economie. Investeerders maakten zich uit de voeten en de handel stond op instorten: 'Nog twee van dit soort weken en Poetin hóéft niet eens meer binnen te vallen.'

Ik vertelde hem dat de Britten en Amerikanen er vrij zeker van waren dat een Russische invasie ophanden was en dat ze

binnen enkele dagen zouden proberen Kyiv in te nemen. Hij bleef sceptisch en wees erop dat de Chinese ambassade in zijn hoofdstad nog gewoon open was. Als er echt een inval dreigde, zouden ze dat heus wel weten. Bovendien lag Kyiv honderden kilometers van de Russische grens: hoe zouden de Russen daar zo snel kunnen komen? ‘Vanuit Belarus,’ zei ik. Hij keek als door de bliksem getroffen. Die reactie verbaasde me, want het was zo langzamerhand algemeen bekend dat Russische troepen zich langs de Wit-Russische grens verzamelden.

De volgende ochtend liep de conferentie leeg. Ik had nog tijd voor een snelle kop koffie met Phil Gordon, Harris’ belangrijkste adviseur voor nationale veiligheid, voordat de Amerikaanse delegatie de stad weer verliet. Harris en haar gevolg verbleven in het Westin-hotel aan de rand van de stad. ‘Ik haat hotels met karakter,’ had Gordon me ooit verteld – omdat hij er de lichtknopjes nooit kon vinden of zo. We spraken af in een koffiobar die zo kleurloos was dat hij er zich meteen thuisvoelde.

De invasie zou er komen volgens Gordon. Volgende week. ‘Ze beginnen met zware artillerie om de Oekraïense verdedigingslinies weg te vagen. Ze zetten in op dezelfde tactieken als in Syrië en Tsjetsjenië.’ Ik vroeg wat Poetin hoopte te bereiken. Gordon: ‘Poetin is een ultranationalist, iemand die strijdt voor wat hij ziet als de eenheid van de natie.’ Een groot deel van het Russische leger bestaat uit dienstplichtigen. Zouden die niet in opstand komen? Gordon dacht van niet: ‘Het zijn inderdaad dienstplichtigen, maar ze zullen doen wat hun wordt opgedragen.’ Ik verwees naar iets wat Tom Wright had gezegd: dat de vs al sinds kerst wisten dat deze oorlog eraan zat te komen. ‘Lang voor kerst al!’ antwoordde Gordon. Toen de eerste berichten binnenkwamen dat een invasie vrijwel zeker was, hadden ze zich in het Witte Huis afgevraagd of de inlichtingendiensten

niet aan het overcompenseren waren – ze hadden tenslotte de val van Kaboel niet zien aankomen. Probeerden ze zich nu in te dekken door uit te gaan van het zwartste scenario? Maar het beeld dat de diensten schetsten was gewoon te overtuigend.

In de maanden en jaren na de Russische aanval hebben sommigen beweerd dat de westerse mogendheden Poetin bewust in de Oekraïense val hadden gelokt. Het zou allemaal een duivels Amerikaans complot zijn geweest om Rusland op de knieën te dwingen.

Als ik zulke beweringen hoor, denk ik altijd terug aan de sfeer en de gesprekken in München in februari 2022. Niemand verheugde zich op het vooruitzicht van een gewapend conflict in Europa. Er heerste een gevoel van verbijstering en ongeloof, toen een generatie die was gaan geloven in eeuwige vrede in het Westen beseftte dat we op de rand stonden van de grootste oorlog in Europa sinds 1945. Vandaar dat ik de uitspraak parafraseer die vaak aan Leon Trotski wordt toegeschreven: ‘Misschien ben jij niet geïnteresseerd in oorlog. Maar oorlog is wel geïnteresseerd in jou.’